

(Nastavak sa prve strane)

svoje želje, svoj emotivni prtljag i ostajali su iza njih stari tragovi njihovog koračaja. Nije čudnovato, što je po svim zakonima logike bilo očekivati da će to prvo vreme posle rata u našoj književnosti biti vreme različitih glasova i da će biti svega sem jedinstvenosti. Život je tako htio i stoga je nemoguće danas o tome govoriti kao o jedinstvenoj celini.

Tih deset godina naše književnosti prelomile su se, prelomio ih je život na dva dela. Ne toliko oštro ograničena trenutkom vremena koliko osnovnim literarnim, umjetničkim, držvenim, pa ako hoćete, i filozofskim postavkama. Prvih pet godina te literature, jeste period koji se naziva socialistički realizam. Vi znate da je naša književnost toga vremena, tih trenutaka, tih godina imala već stvoren, kanoniziran i patentiziran uzor — sovjetsku književnost, uklapljenu, učairenu literaturu koja nije bila ni velika, ni značajna. Naši pisci poverovali su, ili su se činili da su poverivali tem velikom mitu o socialističkom realizmu. Dno nije, kad je nastao period ispravljanja kričih puteva, jedan od naših pisaca nazvao je to vreme terminom „ljubavne podlosti“. Pisci su bili svesni da vrše nasilje nad sobom, oni su i činili to, ali iz ljubavi prema revoluciji. Kada govorimo o tom socialističkom realizmu, onda nije bilo nevolja ni u jednom, ni u drugom njegovom delu, ni u socijalizmu ni u realizmu. Nevolja je što je od dva dobra termina napravljen jedan loš! Metod pisanja sastojao se u tome da treba prikazati našu, njihovu ili bilo čiju stvarnost na način koji nije stvaran. Lakiranje. To je ustvari taj književni metod — prikazivati stvari ne onakvim kakve one jesu, ni kakve bi mogle da budu, već da jesu onakve kakve bi trebalo da budu. Taj period, ja to tvrdim, u našoj literaturi nije dao ni jedno jedino književno delo od vrednosti.

Kažem, da je taj period bio period jedne probe, jedne zablude i sreća je naša i korist što je to bilo tako, jer ništa nije tako privlačno kao zabluda koju nismo još nijednom probali.

1948 godina donela je jedan od prelomnih momenata u životu našeg naroda. Došao je sukob sa Informbiroom, trenutak koji je, kao i svaki seismograf (a literaturi to ime često pristaje), naša književnost zabeležila i počela da se odvaja (što nije išlo brzo i lako) stalno, uporno i potpuno tako da se od 1948 do 1950 godine otkravljive naša književnost od jednostavnog uzora, od nategnutih tema, od lakirane literature. Počelo je ono što se može nazvati slobodnom, istraživačkom plovđbom po širokom moru književnosti i došlo je do onoga što je bilo nemirno — do širokog otvaranja prozora na sve strane sveta.

Dozvoliće sebi jednu malu digresiju da bih vam iz sadašnjih trenutaka učinio bližim to vreme otkravlivanja. Kažem namerno „otkravlivanje“ jer je to termin koji je lansirao Ilya Eerenburg „opspel“. To znači otprilike otkravlivanje, otapanje, topljenje što Francuzi kažu „degel“. Upotrebljavam namerno taj termin jer je postao popularan u svetu za proces koji se sada dešava u

književnosti socialističkog realizma. Danas vidimo prvi put kod sovjetskih pisaca, posle dugo vremena, da je došlo do izvesnog pomeranja mišljenja, što je vrlo daleko, doduše, od toga da liči na stvarnu diskusiju. Sukob između Ilje Eerenburga i Simonova naprimer, i čitav tok diskusija oko Eerenburgovog romana pokazuje nam koliko smo mi daleko otišli od tog procesa koji je i kod nas tekao pre nekoliko godina. Danas je nova tema u sovjetskoj literaturi — ljubav. I dosada su se naravno žene udavale i muškarci se ženili, ali je o samoj ljubavi bilo vrlo malo reči i moglo se govoriti o njoj samo kao o elementu rada. Ove godine je najdiskutovaniji ruski roman od pisca Ljlove „Jelena“. Nisam imao u rukama taj roman, ali sam čitao neke strane prikaze. Jedna mlada žena, vrlo pametna, vrlo vredna i vrlo naučnica (pričetili ste sigurno da ta književnost posebno mnogo voli naučnice, unetnice, itd.) ima muža i na užas i strahotu morala, lažno puritanskog morala, ima i ljubavnika. Nadvladala je strast prema ljubavniku i vratila se mužu. (Uzred budi rečeno već je odavno napisana „Ana Karenjina“). Taj roman doveo je do velikih potresa. Organ Komsomola je objavio ubistveni napad na pisca jer širi nemoral. To nije čudnovato, taj napad, već je čudnovato što je pisac naišao na zaštitu i odbranu kod nekih listova i kritičara.

Cak je i u Rumuniji počela izvesna kritika socialističkog realizma. (Svè ovo iznosim samo zato da možete bolje uporediti koliko smo mi odmakli danas kad nam ove stvari izgledaju toliko naivne). Jedan rumunski list pisao je nedavno o pozitivnom junaku rumunskog socialističkog realizma ironično: „On ima prodorne, žive i svetle oči, snažan je i robustas, ima herkulsku ramenu. I nevin je bio sve do svoje ženidbe... uzeo je tada nevinu ženu i njegova deca biće takodje vrlo nevinia...“ Mi smo, kažem, srećom, već odavno daleko odmakli.

Ako ostavimo za jedan trenutak po strani okolnost da se poslednja decenija naše književnosti ne može gledati kao celina već se mora gledati iz uslovjenosti ta dva perioda, onda možemo da razgovaramo o onome u toj književnosti što je prava vrednost i onda će nam, tako gledano, osnovna situacija izgledati ovako:

Osnovni smer, presudan u naše vreme u našoj književnosti je vrlo humanistički princip. Mi nemamo ni jednog pisca sa one druge strane, sa strane „zla“ a takvih pisaca je svetska literatura imala. Naša književnost ima izrazito humanistički smer u bukvalnom smislu reči.

Druga karakteristika ove decenije, koju smo prošli, jeste vrlo veliki broj književnih imena. Mislim da imamo ljudi koji se literaturom kao prvenstvenim zanimanjem bave više nego ikada što, nažalost, ne koincidira sa podjednako velikim brojem stvaralaca. Istovremeno imamo vrlo jak i nametljiv sukob koncepcija. Valjda nema ni jedne književnosti u svetu u kojoj se taj takozvani sukob modernizam — konzervativizam rasplamsao kao kod nas. U Istočnoj Evropi je svaki stav

(Nastavak na trećoj strani)

Gledaš je na raskrsnicama

Gledaš je na raskrsnicama u sebi

Na svim raskrsnicama što te rastržu

Opet je prozračna devojčica

Igra se punim mesecom

Trči za belom loptom

Trči odjednom u svima pravcima

Sa svih strana bregovi se ruše u tebi

Dovikuješ bregovima da stanu

Dovikuješ njoj da se vrati

Uzalud bez glasa vičeš

(Odlomak)

Vasko POPA